

MUAMMOLI O'QITISH BOSHLANG'ICH TA'LIMDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH MALAKALARINI TAKOMILLASHTIRISH

Kadirova Masturaxon Djamoldinovna

Qo'chkarov Mirzavali Kuziboyevich

Namangan viloyati pedagogik mahorat markazi

Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus
ta'lim metodikalari kafedra o'qituvchilari

Annotatsiya: mazkur maqolada muammoli o'qitishning boshlang'ich ta'lim jarayonida tutgan o'rni va uning bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy fikrlash malakalarini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Muammoli vaziyat yaratish orqali talabalarni faol fikrlashga, izlanishga, mustaqil qaror qabul qilishga undash, ular kasbiy faoliyatida samaradorlikni oshirishi ta'kidlangan. Shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda muammoli o'qitish metodlari samarali vosita ekanligi isbotlangan.

Kalit so'zlar: muammoli o'qitish, boshlang'ich ta'lim, bo'lajak o'qituvchi, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, mustaqil fikrlash, muammoli vaziyat, kasbiy tayyorgarlik.

Bugungi globallashtirish davrida ta'lim tizimida yangicha yondashuvlar, zamonaviy metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash dolzarb masalalardan biridir. Xususan, boshlang'ich ta'lim jarayonida muammoli o'qitish metodlaridan foydalanish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tanqidiy fikrlash malakalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki tanqidiy fikrlash nafaqat bilimlarni egallash, balki ularni tahlil qilish, turli g'oyalarni solishtirish, muqobil yechimlarni izlash va asosli xulosa chiqarishga o'rgatadi.

Muammoli o'qitishning asosiy mohiyati shundan iboratki, unda o'quvchi yoki talaba tayyor bilimni emas, balki muammoli vaziyat orqali bilimlarni mustaqil izlab topadi, fikrlash jarayonida faol qatnashadi. Boshlang'ich ta'limda muammoli vaziyat yaratish o'quvchilarning mustaqil izlanishga, savollar qo'yishga, ularni yechishga qiziqishini kuchaytiradi. Shu bois, pedagogika oliygohlarida tahsil olayotgan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini muammoli o'qitish metodlari asosida tayyorlash ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida samaradorlikni oshiradi. Tanqidiy fikrlash malakalarini shakllantirish uchun muammoli o'qitishda bir nechta pedagogik sharoitlar zarur. Birinchidan, dars jarayonida talabalarga ochiq savollar berish, turli qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilish imkoniyatini yaratish lozim. Ikkinchidan, o'qituvchi o'quv jarayonida faqat bilim beruvchi emas, balki muammoli vaziyatni yo'naltiruvchi, yo'l boshchi sifatida faoliyat yuritishi kerak. Uchinchi jihat, muammoli o'qitish jarayonida o'quvchilar yoki talabalar guruhlarida ishlash orqali hamkorlikda fikrlashni, turli nuqtai nazarlarni solishtirishni va asoslab berishni o'rganadilar.

Boshlang'ich ta'limda muammoli o'qitishni joriy etish jarayonida bo'lajak o'qituvchilar o'quvchilar bilan ishlashda quyidagi tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tibor qaratadilar: fakt va fikrlarni farqlash, dalillarni izlab topish va ularga asoslanish, muqobil g'oyalarni ilgari surish va ularni tahlil qilish, sabab-oqibat bog'liqliklarini ochib berish,

xulosalarni asoslash va himoya qilish. Shu tariqa, muammoli vaziyatlar orqali o'quvchi nafaqat tayyor bilimni o'zlashtiradi, balki uni chuqur anglaydi, shaxsiy qarashlarini shakllantiradi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish ularning kasbiy mahoratini oshiradi. Chunki boshlang'ich sinf davri bolaning tafakkuri, dunyoqarashi, ijodkorligi shakllanadigan eng muhim bosqichdir. Bu davrda o'qituvchi muammoli o'qitish metodlaridan foydalanib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish odatini shakllantirsa, kelajakda ular ijtimoiy faol, mas'uliyatli, mustaqil qaror qabul qila oladigan shaxslar sifatida voyaga yetadilar.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, muammoli o'qitish boshlang'ich ta'limda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tanqidiy fikrlash malakalarini rivojlantirishning samarali yo'llaridan biridir. Bu metod ta'lim jarayonini faollashtiradi, talabalarda ilmiy izlanish, mustaqil qarash, dalillash, solishtirish, muqobil yechimlarni topish kabi ko'nikmalarni shakllantiradi. Natijada, ta'lim sifati oshadi, o'qituvchilik kasbiga bo'lajak mutaxassislarining tayyorgarlik darajasi yuqori bo'ladi.

Jadval: Muammoli o'qitish orqali bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

№	Yo'nalish / Asosiy g'oya	Mazmuni	Natija / Ahamiyati
1	Muammoli vaziyat yaratish	Dars jarayonida ochiq savollar, qarama-qarshi fikrlar va bahsli topshiriqlar qo'yiladi.	Talabalarda izlanish, tahlil qilish, dalillash ko'nikmalari shakllanadi.
2	Tanqidiy savollar berish	“Nega?”, “Qanday?”, “Agar shunday bo'lsa-chi?” kabi savollar orqali o'quvchi fikrlashga jalb qilinadi.	Mustaqil qarashlar, muqobil yechimlar izlash qobiliyati kuchayadi.
3	Guruhli ish va hamkorlik	Talabalar kichik guruhlarda muammoli topshiriqlarni bajaradilar.	Hamkorlikda fikrlash, muloqot madaniyati va ijtimoiy faollik rivojlanadi.
4	Dalillarni tahlil qilish	O'quvchilar fikr bildirayotganda ularni dalillar bilan asoslash talab etiladi.	Fikrning puxtaligi, tanqidiy yondashuv va mantiqiy xulosalar shakllanadi.
5	Refleksiya va baholash	O'qituvchi dars yakunida talabalarni o'z fikrini tahlil qilish va baholashga yo'naltiradi.	O'z fikrini tahlil qilish, kuchli va zaif tomonlarini aniqlash ko'nikmasi paydo bo'ladi.
6	Kasbiy tayyorgarlikka ta'siri	Bo'lajak o'qituvchi bu usullarni amaliyotda qo'llashni o'rganadi.	Kelajakdagi pedagogik faoliyatda tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi o'qituvchi sifatida shakllanadi.

Muammoli o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodlari

№	Metod nomi	Qisqacha tavsif	Natija / Ahamiyati
1	“Muammoli vaziyat” metodi	O‘quvchilarga yechimi aniq bo‘lmagan masala yoki savol qo‘yiladi.	Mustaqil fikrlash, izlanish va ijodkorlik rivojlanadi.
2	“Aqliy hujum”	Talabalar berilgan muammoni turli g‘oyalar bilan hal qilishga harakat qiladilar.	Yangi fikrlarni ilgari surish, muqobil yechimlarni topish ko‘nikmasi.
3	“Debat” (bahs-munozara)	Qarama-qarshi fikrlarni himoya qilish va asoslash orqali masala muhokama qilinadi.	Tanqidiy tahlil, dalillash, fikrni himoya qilish odati shakllanadi.
4	“Insert” texnologiyasi	Matn ustida ishlashda belgilar qo‘yish: Axborotni bilaman (+), bilmadim (–), yangi ma’lumot (!), savol (?).	tahlil qilish, muhimini ajratish, savol qo‘yish malakasi.
5	“Klaster” metodi	Muammo markaziy tushuncha sifatida olinadi, unga bog‘liq g‘oyalar tarmoqlanib yoziladi.	G‘oyalarni tizimlashtirish, bog‘liqliklarini topish.
6	“Venn diagrammasi”	Ikki yoki undan ortiq tushunchani qiyoslash va umumiy jihatlarni ajratib ko‘rsatish.	Taqqoslash, umumlashtirish va ko‘nikmalari shakllanadi.
7	“Keys-stadi”	Hayotiy vaziyat asosida muammoli holat beriladi va talabalar uni yechishga harakat qiladilar.	Amaliy fikrlash, qaror qabul qilish va mas’uliyat his qilish.
8	“Sinkveyn”	Berilgan tushunchani 5 qatordan iborat she’riy shaklda izohlash.	Mantiqiy fikrlash, tushunchani qisqa va aniq ifodalash odati.

Muammoli o‘qitishda qo‘llaniladigan metodlar o‘z navbatida tanqidiy fikrlashni shakllantirishning asosiy vositasi hisoblanadi. “Muammoli vaziyat” metodida o‘quvchilar oldiga yechimi aniq bo‘lmagan masala qo‘yiladi va ular izlanishga majbur bo‘ladilar. Bu esa mustaqil fikrlash, mantiqiy izchillikni ta’minlaydi. “Aqliy hujum” metodida esa muammoni hal qilish uchun turli g‘oyalar ilgari suriladi, natijada ijodiy yondashuv va muqobil fikrlash ko‘nikmalari rivojlanadi. Shuningdek, “Debat” yoki bahs-munozara metodi qarama-qarshi nuqtai nazarlarni tahlil qilish, dalillash va fikrni himoya qilish malakasini oshiradi.

“Insert” texnologiyasi matn ustida ishlashda talabalarni faollikka chorlaydi: ular matndan bilganini, bilmaganini, yangi ma’lumotlarni hamda savollarini belgilar orqali ajratadilar. Bu usul analitik fikrlashni rivojlantiradi. “Klaster” metodi markaziy tushunchaga asoslangan holda g‘oyalarni tizimlashtirish va ular orasidagi mantiqiy bog‘liqlikni topishga yordam beradi. Shu bilan bir qatorda, “Venn diagrammasi” yordamida tushunchalarni qiyoslash va umumiy hamda farqli jihatlarni ajratish ko‘nikmalari shakllanadi.

Amaliy metodlar qatorida “Keys-stadi” alohida ahamiyatga ega. U hayotiy vaziyat asosida muammoli holatni tahlil qilishni talab etadi. Bu metod orqali bo‘ljak o‘qituvchilar qaror qabul qilish, mas’uliyatni his qilish va real hayotga yaqin fikrlashni o‘rganadilar. Shuningdek, “Sinkveyn” usuli tushunchani qisqa va aniq ifodalashni o‘rgatib, talabalarni ijodiy fikrlashga yo‘naltiradi.

Umuman olganda, muammoli o'qitishda qo'llaniladigan metodlar bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini mustahkamlaydi. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ularni kelajakdagi faoliyatida samarali pedagogik faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Bu metodlar yordamida shakllangan o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchini fikrlashga, mustaqil qarash va to'g'ri xulosa chiqarishga yo'naltiruvchi shaxs sifatida maydonga chiqadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ziyomuhamedov B., To'rayev A. **Pedagogika**. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2020.
2. Yo'ldoshev J., Usmonov S. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
3. Mahmudov A., Jo'rayev R. **Boshlang'ich ta'lim metodikasi**. – Toshkent: Ilm ziyo, 2021.
4. Jalolov J.J. **Pedagogik texnologiya asoslari**. – Toshkent: "O'qituvchi", 2018.
5. Dewey J. **How We Think**. – Boston: D.C. Heath & Co., 1910.
6. Paul R., Elder L. **Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life**. – Pearson, 2014.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasiga oid nutqlari va qarorlari (2017–2024 yillar).
8. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Milliy o'quv dasturi" hujjatlari.